

ERIKSEN, T. H. 2008. Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národní příslušnost, rituál. Praha: Portál.

Ondřej HEJNAL
Katedra antropologických a historických věd, FF ZČU, Plzeň, e-mail:
OHejnal@seznam.cz

Po knihách norského antropologa T. H. Eriksena *Antropologie multikulturních společností* (2007) a *Tyranie okamžiku* (2006) se českému čtenáři naskýtá možnost prostudovat v překladu další dílo, tentokrát učebnici, *Sociální a kulturní antropologie*, která budí pozornost již svou obálkou – zda v dobrém či špatném, ponechám na čtenáři. Skutečně uznale smekám před autorovým umem co do návaznosti a obsahu jednotlivých kapitol. První, nikterak však kruciólní, zádrhel ovšem spatřuji v přetlumočení názvu, neboť převod z anglického *Small Places, Large Issues. An Introduction to Social and Cultural Anthropology* považuji (mírně řečeno) za nepřilíš šťastný. Prozatím však dosti kritiky, neb té si čtenář recenze užije přehršel. Co ovšem zaznít nepochybně musí, je konstatace, že obsah knihy by měl být (nejen) studenty socio/kulturní antropologie internalizován – a to zcela, jelikož sestává z elementárních poznatků tohoto vědního oboru.

Autorův hlas nás hned na počátku instruuje, že jeho dílo „lze vlastně číst jako řadu přednášek o srovnávacím myšlení“ (Eriksen 2008:8). Komparativní pojetí – v současnosti hojně diskutované – věru pocítíme i po nepřilíš zevrubném pročtení knihy. Oddíl věnovaný dějinám antropologie patrně nikoho ze židle nezvedne. Ba ani by neměl, neboť „nelze napsat neutrální historii antropologie (ani ničeho jiného)“ (Eriksen 2008:21). Terénní výzkum, jedna z *conditio sine qua non* antropologie (srov. Jakoubek a Nešpor 2004), je představen svižným, nikoliv však zjednodušujícím způsobem a nezabředává do bahna generalizujících, v praxi ovšem povětšinou neužitečných pouček – „jednoduchý návod na terénní práci bohužel neexistuje“ (Eriksen 2008:42) atd. apod. Povšechná analýza jednotlivých kapitol není mou intencí. Bonusem knihy je pak, na rozdíl od dřívějších titulů (např. Copans 2001; Murphy 2006), vřazení soudobých badatelů a moderní problematiky (kupř. teorie etnicity, politika identit či kapitoly *Globální, lokální a glokální*). Antropologům-začátečnickům též mohou být k užitku bibliografické odkazy na rozšiřující četbu na koncích kapitol.

V knize si však nelze nepovšimnout hojnosti much (ba i masařek), v drtivé většině dopadajících na vrub překladu. Kupříkladu v kapitole *Problémy etnocentrismu* překlad tvrdí, že řecké slovo *ethnos* znamená *národ* (Eriksen 2008:17), zatímco v anglické verzi je psáno: „from Greek ‚ethnos‘, meaning ‚a people““ (Eriksen 1995:6). Nepřesnými shledávám vskutku obě tvrzení, jelikož „národ“ byl – omluva všem primordialistům – „zkonstruován“ až během procesu industrializace a v antickém Řecku bylo zaužíváno *ethnos* jako „generalizovaná kategorie pro označení ‚Jiných‘ či ‚Druhých““. (Grillo 1998:19 in Hirt 2005:23). Nesnáze (teď už čistě překladatelské) s „národem“ ovšem tímto příkladem nekončí. Žel je tomu přesně naopak – tvůrci translace se poněkud překrývají termíny „národ“ (srov. Eriksen 2008:218, 316), „etnická skupina/etnicita“ a „lid/lidé/lidské skupiny“, což – jakožto konstruktivista – nemohu přejít s kamennou tváří, neboť esencialistická pachuť, z těchto přetlumočení čpící, by dozajista ponejvíce urazila samotného Eriksena.

Tragikomičnost celé situace dokresluje tvrzení z téže knihy: „každodenní vyjadřování a sdělovací prostředky soustavně směřují pojmy národ a etnická skupina“ (Eriksen 2008:338) – zde je překlad kupodivu správný.

Dále například zvažme, že Goffmanův pojem „impression management“ byl převeden na „řízení dojmu“ (Eriksen 2008:70), Castellsovo „network society“ na „síťovou společnost“ (Eriksen 2008:103), V. Turnerovo „multivocal symbols“ na „mnohohlasé/mnohoznačné symboly“ (Eriksen 2008:268), Lévi-Straussův „bricoleur“ na „všeuměla“ (!!!) (Eriksen 2008:292), nadpis „Tacit Acquiescence“ (Eriksen 1995:171) na „Tichou dohodu“ (Eriksen 2008:211), „Communicating Cultural Difference“ na „Dávat najevo kulturní odlišnosti“ (Eriksen 2008:317), „horticulturalists“ (Eriksen 1995:202) na „pěstitele“ (Eriksen 2008:247), „corporated groups“ na „společenské skupiny“ (Eriksen 2008:316), „primordial ties“ na „původní vazby“ (Eriksen 2008:333) či pochopitelná „kinshipology“ (Eriksen 1995:93) na krkolomnou „příbuzenskologii“ (Eriksen 2008:121) – nuže dobrá, leč pro příště bych navrhol ponechat termín v jeho anglické (popř. francouzské) verzi anebo ho alespoň vsunout v závorkách za převod tak, jak ostatně tvůrci překladu postupovali v případě „queer theory“ (Eriksen 1995:134), již v české verzi odpovídá „teorie podivného“ (Eriksen 2008:168), což je vskutku podivné. Četba překladu nadto nabízí i úsměvné chvílky. Kupříkladu pasáž o kastovním systému předkládá, že „mnohé etnické skupiny ... bývají klasifikovány jako *nedotýkatelné*“ (Eriksen 2008:178, kurzíva OH), což snad zavinily „wordovské“ automatické opravy, neboť o odstavec výše je převod příhodný – nedotknutelní. V sekci věnované symbolům čteme, že „člověk rozlišuje mezi řádem a *nepořádkem*“ (Eriksen 2008:287, kurzíva OH) – a co třeba svinčíkem? Tvůrce přetlumočení nezarazil ani jejich překlad, že „se stále více antropologů začíná zajímat o studium ... systémů s nejasnými hranicemi a proměnlivým *personálem*, jakými jsou nemocnice, velké sportovní události nebo internetové komunity.“ (Eriksen 2008:80, kurzíva OH). Měli snad na mysli obsluhu internetové kavárny? O stránku dále opět nevěříme vlastním očím: „typy sankcí ukládané za porušování norem ... odhalují mocenské *nesrovnalosti*.“ (Eriksen 2008:81, kurzíva OH) Tento překlad si sousloví „power discrepancies“ (Eriksen 1995:60) bezpochyby nezasloužilo. Dočista zbytečné je pak přetlumočit „The Universal and the Particular“ (Eriksen 1995:5) na zavádějící „Obecné a zvláštní“ (Eriksen 2008:15), jelikož dichotomie univerzální/partikulární je v našich luzích a hájích veskrze vžitá. V překladu až nadužívané slovo „bezmocní“ (srov. Eriksen 2008:114, 192) pak ve čtenáři vyvolává pocit, který určitě nebyl autorem zamýšlen. Třešničkou na (překladačském) dortu, na kterém se očividně podílel jak pejsek tak kočička, je převod pojmu „grid“ M. Douglasa na „sít“ (Eriksen 2008:107) a „imagined community“ B. Andersona na „imaginární komunitu“ (Eriksen 2008:333, 342). Český psaná relevantní literatura nabízí hned dva použitelné překlady – „souřadnice“ (Soukup 2004:529) anebo „mřížka“ (Budil 2003:322). Trápení s termínem „imagined community“ je žel v českých překladech letité. Za nejlepší dosud vydané zčeštění považují „pomyslné společenství“ (Anderson 2003). Oproti tomu absolutním fiaskem se jeví „představy společenství“ (Anderson 2008). Osobně jsem přesvědčen, že překlad, který by nejlépe zapadal do koncepce autora, zní „společenství představy“.

Ovšem skutečné překladačské fušerství reprezentuje kapitola „Směna“. Bohatě postačí, zamyslíme-li se nad nadpisy (popř. s nimi souvisejícími záležitostmi): „Dary jako celostní společenský jev“ (Eriksen 2008:223), což dále koreluje s tezí, že Mauss dary pojímá jako „*préstations totales* neboli celostní sociální jev“ (Eriksen 2008:223), nás uvádí v nebetyčný úžas. Obé totiž vzešlo z mylného překladu „total social phenomena“ (Eriksen 1995:181), který je naprosto běžně překládán jako

„totální sociální fakt“ (srov. Budil 2003:173). Z kapitoly „The Economy As Part Of Social Totality“ (Eriksen 1995:178) se stal „Ekonomika jako součást celkové skutečnosti“ (Eriksen 2008:220), z „Potlach, Reciprocity and Power“ (Eriksen 1995:182) „Potlač, vzájemnost a moc“ (Eriksen 2008:224), z „Forms of Distribution“ (Eriksen 1995:184) „Formy rozdělování“ (Eriksen 2008:226), kterážto souvisí s přetlumočením „redistribution“ (Eriksen 1995:184) na „přerozdělení“ (Eriksen 2008:226,228). Přídavné jméno „sociální“ je obdobně v sociálních (vidíte...) vědách obvyklé, tudíž všudypřítomné adjektivum „společenská“, např. paměť (Eriksen 2008:233) či interakce (Eriksen 2008:246) ve výsledku spíše mate. S ironickým úšklebkem jsme pak nuceni přejít zčeštění „construct/construction“ na „sestrojení“ (Eriksen 2008:233) či dokonce „podmíněnost“ (!!!) (Eriksen 2008:291). Ovšem donebevolající katastrofou je převod názvu kapitoly „Příbuzenství a *původ*“ (Eriksen 2008:121, kurzíva OH) – v anglickém textu „Kinship As Descent“ (Eriksen 1995:93). Pojem „původ“ se – zdůrazňuji – zcela zásadně míjí s podstatou celé kapitoly. Nejvhodnější překlad by patrně zněl „descendence“, který je mimochodem našimi antropology v těchto souvislostech již delší dobu užíván (srov. Budilová 2007). Ponechme snad raději zažitá anglická (i když počestělé) termíny – nejsme přeci obrozenci ani „brusiči“ jazyka českého.

Pakliže čtenář došel až na toto místo, doufám, že jsem v něm nevyvolal pocit opovržení nad tímto dílem, neboť to rozhodně nebylo mým záměrem. Pouze jsem chtěl poukázat na fakt, že český překlad je záhodno, či spíše nutno, číst velmi opatrně. Jedním dechem pak musím dodat, že investovat svůj drahocenný čas do této knihy (a to i v překladu) se jednoznačně vyplatí, jelikož je, ve srovnání se staršími učebnicemi, vpravdě modernější a komplexnější – zkrátka lepší – a srozumitelným způsobem uvádí v taje a krásy sociální a kulturní antropologie.

Použitá literatura

- ANDERSON, B. 2003. „Společenství představy“ in *Pohledy na národ a nacionalismus, Čítanka textů*. Ed M. Hroch. Praha: SLON, XXX.
- ANDERSON, B. 2008. *Představy společenství*. Praha: Karolinum.
- BUDIL, I. T. 2003. *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha: Triton.
- BUDILOVÁ, L. 2007: Studium příbuzenství v antropologickém kontextu. *AntropoWEBZINE 2-3/2007 Online*. Přístupné na: <<http://antropologie.zcu.cz/webzin/studium-pribuzenstvi-a-socialni-antropologie>>, stáhnuto: 19.3.2009.
- COPANS, J. 2001. *Základy antropologie a etnografie*. Praha: Portál.
- ERIKSEN, T. H. 1995. *Small Places, Large Issues. An Introduction to Social and Cultural Anthropology*. London: Pluto Press.
- ERIKSEN, T. H. 2006. *Tyranie okamžiku*. Brno: Doplněk.
- ERIKSEN, T. H. 2007. *Antropologie multikulturních společností – Rozumět identitě*. Praha: Triton.
- ERIKSEN, T. H. 2008. *Sociální a kulturní antropologie. Příbuzenství, národní příslušnost, rituál*. Praha: Portál.
- HIRT, T. 2005. „Svět podle multikulturalismu“ in *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit. Antropologická perspektiva*. Eds T. Hirt – M. Jakoubek. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk s.r.o., 9-76.
- JAKOUBEK, M a Z. NEŠPOR. 2004. Co je a co není kulturní/sociální antropologie?. Námět k diskuzi. *Český lid* 9:53-79.
- MURPHY, R. F. 2006. *Úvod do kulturní a sociální antropologie*. Praha: SLON.
- SOUKUP, V. 2004. *Dějiny antropologie*. Praha: Karolinum.